

Przemysław Drapała

Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z 11 lipca 1995 r. I ACr 78

Palestra 41/7-8(475-476), 211-215

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

■ **Glosa do wyroku
Sądu Apelacyjnego w Poznaniu
z 11 lipca 1995 r.**

I ACr 78/95*

Teza głosowanego wyroku brzmi:

Zgodnie z art. 30 ustawy z 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 1992 r., Nr 72, poz. 359 z późn. zm.), banki mają prawo żądać od kredytobiorcy zabezpieczenia zwrotu kredytów przewidzianego prawem cywilnym i wekslowym, także zwyczajami przyjętymi we współpracy z bankami zagranicznymi. Możliwa jest więc wielość form zabezpieczenia jednego kredytu, a wierzycielowi służy prawo swobodnego wyboru środka zabezpieczenia w razie dochodzenia i egzekwowania przysługującej mu wierzytelności.

I. Komentowane orzeczenie jest kolejnym, interesującym przykładem podejmowania przez judykaturę prób rozstrzygnięcia problemów jurydycznych związanych z wielością zabezpieczeń jednej wierzytelności kredytowej. Dotyczy ono ważkiego dla praktyki bankowej zagadnienia wyboru i skorzystania przez wierzyciela – bank z jednego spośród kilku ustanowionych na jego rzecz środków zabezpieczenia.

Stan faktyczny, na tle którego zapadło orzeczenie był stosunkowo prosty. Dwaj pozwani zawarli z powodem – bankiem umowę o kredyt, kreując dwa zabezpieczenia powstającej wierzytelności banku. Pierwsze stanowiło powiernicze przewłaszczenie na kredytodawcę oznaczonych co do tożsamości rzeczy ruchomych (urządzeń i maszyn). Drugie zaś polegało na wystawieniu weksla *in blanco* zawierającego zobowiązanie poręczyciela – trzeciego z pozwanych. Gdy po bezskutecznym upływie terminu spłaty kredytu bank skorzystał z zabezpieczenia wekslowego, pozwani zakwestionowali dopuszczalność takiego działania, ze względu na dokonane uprzednio na rzecz banku przewłaszczenie powiernicze rzeczy o wartości przekraczającej dochodzoną sumę kredytu.

Zdanie pierwsze tezy omawianego wyroku stanowi jedynie powtórzenie przepisu art. 30 prawa bankowego. Natomiast interesujący pogląd prawny zawarty w zdaniu drugim tezy należy uznać za trafny co do zasady. Jest to zapatrywanie, które – jak się wydaje – zaczyna dominować w judykaturze SN¹. Uzasadnienie wyroku SA zawiera

---

* Opubl. Biuletyn Prawniczy PKO BP 1996, z. 3, s. 61 i n.

jednak pewne istotne sformułowania, które skłaniają do podjęcia próby ich szerszej dogmatycznej oceny a także – wyeksponowania przynajmniej niektórych innych problemów prawnych związanych ze zjawiskiem tzw. kumulacji zabezpieczeń wierzytelności.

Wywody zaprezentowane przez Sąd Apelacyjny dają impuls do rozpatrzenia trzech istotnych zagadnień: 1) jurydycznego ujęcia przysługującego wierzycielowi prawa wyboru jednego z kilku zabezpieczeń, 2) wykonania (oraz możliwych ograniczeń w wykonywaniu) prawa wyboru; 3) charakteru prawnego tego uprawnienia. Na tle tych problemów pojawia się również kwestia korzystania przez wierzyciela z fiducjarnego przewłaszczenia rzeczy, w przypadku gdy stanowi ono jedno z „wiązek” istniejących środków zabezpieczenia.

II. Poddając rozwadze pierwsze ze wskazanych zagadnień rozpocząć wypada od związłego przedstawienia konstrukcji prawa wyboru w ujęciu zawartym w uzasadnieniu glosowanego wyroku. Sąd Apelacyjny wyraża pogląd, iż w ramach prawa wyboru jednego ze środków umocnienia wierzytelności mieszczą się dwa uprawnienia wierzyciela: prawo decydowania o kolejności korzystania z zabezpieczeń oraz prawo określania zakresu korzystania poszczególnych z nich.

Jak się wydaje, myśl Sądu Apelacyjnego należy rozumieć w ten sposób, iż w zakresie decydowania o kolejności korzystania z poszczególnych środków zabezpieczenia, wierzyciel nie jest ograniczony ich rodzajem (np. zabezpieczenia rzeczowe nie są „priorytetowe” w stosunku do zabezpieczeń osobistych) ani chronologią ich powstawania. Natomiast kompetencja do wyznaczania zakresu korzystania z ustanowionych zabezpieczeń oznacza uprawnienie wierzyciela do określania – w jakiej części zamierza on zaspokoić swe roszczenie na podstawie wybranego zabezpieczenia.

III. Dla właściwego zrozumienia użytego przez SA pojęcia „dokonanie wyboru zabezpieczenia” istotne jest określenie sposobu, w jaki wybór ten dochodzi do skutku. Rozważyć należy trzy możliwe ujęcia tego zagadnienia. Za wykonanie przez wierzyciela wyboru uznać można rozpoczęcie dochodzenia należności od określonego podmiotu zabezpieczającego, albo uzyskanie przeciw niemu tytułu wykonawczego, lub też dopiero zaspokojenie należności kredytowej na podstawie wybranego zabezpieczenia. Niewątpliwie wraz z ostanim ze wskazanych zdarzeń prawo wyboru (lub zmiany wykonanego wcześniej wyboru) gaśnie, gdyż wygasa wierzytelność. Natomiast właściwe dokonanie wyboru zabezpieczenia winno być, jak się wydaje, utożsamiane z pierwszym działaniem wierzyciela podjętym wobec jednego z udzielających zabezpieczenia w celu uzyskania zaspokojenia.

Sąd Apelacyjny w tezie wyroku wyraża pogląd, iż w przypadku wielości zabezpieczeń kredytodawcy (bankowi) przysługuje **nieograni-**

zione prawo wyboru i skorzystania z jednego lub kilku z nich. Tak szerokie określenie tego uprawnienia wierzyciela uzasadnione jest na gruncie stanu faktycznego sprawy rozstrzyganej przez Sąd. W umowie kredytowej zawartej między bankiem i pozwanymi określono bowiem, iż oba ustanowione zabezpieczenia mają charakter równorzędny.

Bardziej uniwersalne ujęcie prawa wyboru zabezpieczenia (uwzględniające przypadki „spiętrzenia” różnych postaci zabezpieczeń) wymaga poszerzenia punktu widzenia Sądu Apelacyjnego, co prowadzić będzie do wzbogacenia argumentacji zaprezentowanej w motywach wyroku. Należy zaakcentować to, iż ograniczenia wspomnianego uprawnienia wierzyciela wynikać mogą z umów tworzących prawne stosunki zabezpieczenia (np. umowy zastawu, hipoteki, poręczenia). Strony, kształtując swobodnie ich treść mogą decydować o zakresie, warunkach a przede wszystkim o kolejności korzystania przez kredytodawcę z kreowanych form zabezpieczeń². Klauzule umowne regulujące stosowanie zabezpieczeń będą zasadniczo skuteczne *inter partes* (między wierzycielem i danym zabezpieczycielem), jednakże są w tym zakresie możliwe również szersze porozumienia między wierzycielem i wszystkimi lub niektórymi podmiotami ustanawiającymi zabezpieczenie.

Jeżeli strony w umowie określają kolejności, w jakiej wierzyciel będzie korzystał z danego zabezpieczenia (w szczególności poręczenia), następuje w istocie zmiana charakteru odpowiedzialności tego zabezpieczyciela z równoległej w posiłkową (subsydiarną). Dochodzi w ten sposób do ustalenia momentu, w którym zaktualizuje się odpowiedzialność osoby udzielającej zabezpieczenia, co uprawniać będzie wierzyciela do rozpoczęcia dochodzenia od niej zaspokojenia swego roszczenia. Zależnie od treści stosownej klauzuli umownej zobowiązanie danego zabezpieczyciela może mieć charakter posiłkowy tylko w stosunku do zobowiązania dłużnika głównego lub również w stosunku do zobowiązań innych osób, które udzieliły zabezpieczeń³.

Postanowienia stron ustalając porządek korzystania z zabezpieczeń, nie mogą stać w sprzeczności z naturą danego stosunku prawnego, ustawą, ani zasadami współżycia społecznego (art. 353¹ k.c.). Dopiero brak umownych regulacji w tym zakresie daje wierzycielowi pełną swobodę w wyborze i stosowaniu ustanowionych na jego rzecz środków zabezpieczenia. *De lege lata* trudno byłoby natomiast wskazać przepisy ustawy, które poza umowami mogłyby stanowić źródło ograniczeń prawa wyboru.

IV. Podejmując próbę określenia jurydycznego charakteru prawa wyboru zabezpieczenia wypada zwrócić uwagę na pewne podobieństwo tego uprawnienia do praw kształtujących. Po pierwsze, prawo wyboru wynika z kumulacji kilku stosunków prawnych (stosunku zabezpiecze-

nia), zaś wierzyciel poprzez jego wykonanie (które uznać należy za jednostronną czynność prawną) podejmuje działanie zmierzające do zmiany lub wygaśnięcia wybranego stosunku zabezpieczenia. Po drugie, uprawnienie to istnieje samodzielnie, bez jakichkolwiek odpowiadających mu (będących jego korelatem) obowiązków po stronie podmiotów udzielających zabezpieczenia⁴. Istniejące konstrukcyjne analogie do uprawnień kształtujących, przemawiać mogłyby za przyjęciem poglądu o definitywnym charakterze wykonywanego przez wierzyciela prawa wyboru zabezpieczenia. W takim wypadku wierzyciel, po rozpoczęciu dochodzenia należności od określonego zabezpieczyciela, byłby pozbawiony możliwości korzystania z innych środków umocnienia jego wierzytelności. Interes prawny osób udzielających zabezpieczeń byłby wtedy wyraźnie chroniony. Wydaje się jednak, iż zapatrywanie takie kolidowałoby z celem kumulacji środków zabezpieczenia, jakim jest zwiększenie pewności zaspokojenia roszczenia kredytowego, poprzez umożliwienie wierzycielowi zasadniczo swobodnego (również jednoczesnego) korzystania z kilku zabezpieczeń. Nie ma więc ono dostatecznego jurydycznego uzasadnienia.

V. Za trafną uznać należy dokonaną przez SA w uzasadnieniu analizę konstrukcji prawnej fiducjarnego przewłaszczenia rzeczy. Reguła przyczynowości czynności prawnych odnosi się również do umów powierniczego przeniesienia własności. Celem tych fiducjarnych czynności prawnych jest stworzenie na rzecz kredytodawcy zabezpieczenia jego wierzytelności (*causa cavendi*)⁵. Intencja stron w kreacji zabezpieczenia (stworzeniu stanu zabezpieczenia) wynika jednoznacznie zarówno z treści jak i nazwy tego rodzaju umów.

Sąd Apelacyjny słusznie nie podzielił argumentacji, iż powiernicze przewłaszczenie rzeczy prowadzi do wyzbycia się własności przedmiotu przewłaszczenia i zachowania przez kredytodawcę uzyskanego przysporzenia na poczet spłaty kredytu. Takie rozumowanie prowadziłoby do niesłusznego wniosku, iż wraz z ustanowieniem zabezpieczenia fiducjarnego następuje całkowite lub częściowe wygaśnięcie wierzytelności kredytowej, a tym samym gaśnie prawo wierzyciela do wyboru i wykorzystania innych zabezpieczeń.

W uzasadnieniu komentowanego orzeczenia Sąd Apelacyjny zasygnalizował jedynie problem skorzystania przez wierzyciela z zabezpieczenia w postaci powierniczego przewłaszczenia rzeczy. W opinii Sądu, wybór tego właśnie, spośród istniejącej „wiązki” środków umocnienia wierzytelności, zależy od swobodnej decyzji wierzyciela, zaś uzyskanie zaspokojenia następuje przez sprzedaż rzeczy przewłaszczonej.

Nawiązując do wcześniejszych rozważań, stwierdzić należy, iż zarówno o kolejności i zakresie stosowania tego zabezpieczenia, jak

i o sposobie zaspokojenia się wierzyciela rozstrzyga przede wszystkim treść *pactum fiduciae*. W umowie tej strony mogą postanowić, iż wierzyciel zaspokoi swe roszczenie np. przez oddanie rzeczy osobie trzeciej do odpłatnego korzystania, wynajęcie lub zatrzymanie jej i zarachowanie wartości na poczet swej należności. W każdym z tych przypadków zaspokojenie nastąpi w chwili dokonania czynności prowadzącej do umorzenia w całości lub części wierzytelności zabezpieczonej, nie zaś już w momencie dokonania powierniczego przewłaszczenia rzeczy⁶.

W umowie powierniczej strony określić mogą również wartość rzeczy przewłaszczonej (ściślej sumy jaka zostanie zaliczona na poczet pretensji kredytodawcy). Za dopuszczalne uznać bowiem należy postanowienia, iż w wypadku niespełnienia przez kredytobiorcę świadczenia w terminie nastąpi sprzedaż przedmiotu przewłaszczenia za cenę co najmniej równą wartości rzeczy ustalonej w stosownym *pactum fiduciae*.

Przemysław Drapała

Przypisy:

¹ Zob. np. orzeczn. SN z 5 maja 1993, III CZP 54/93, OSNCP 1993, z. 12, poz. 219 z głosą M. Bączyka, Prawo Bankowe 1994, z. 4, s. 79 i in. oraz głosą M. Gołaszyskiego, OSP 1994, z. 10, poz. 176; orzeczn. SN z 27 czerwca 1995, ICR 7/95, Przegląd Prawa Handlowego 1996, z. 10, s. 37 i in. orzeczn. SA w Poznaniu z 22 listopada 1995, I ACR 433/95, Wokanda 1996, z. 9, s. 12.

² Por. uzasadnienie uchwały (7 sędz.) SN z 30 września 1996, OSN 1996, z. 12, poz. 153 oraz uzasadnienie orzeczn. cyt., w przyp. 1.

³ Zob. głosa M. Bączyka, do orzeczn. cyt. w przypisie 2, Prawo Bankowe 1997, z. 1, s. 44.

⁴ Por. S. Grzybowski: [w:] *System prawa cywilnego, t. 1, część ogólna*, Wrocław-Warszawa 1985, s. 230; S. Szer: *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1967, s. 120.

⁵ Zob. np. uchwała SN z 10 maja 1948 r., ICP 18/48, orzeczn. SN z 19 listopada 1992r., II CRN 87/92, OSNCP 1993, z. 5, poz. 89; F. Zoll, G. Tracz: *Przewłaszczenie na zabezpieczenie*, Kraków 1996, s. 45 i n.; J. Skąpski: *Przewłaszczenie na zabezpieczenie*, S.C. 1969, t. XIII-XIV, s. 315; A. Szpunar: *O powierniczych czynnościach prawnych*, Acta Universitatis Lodzianis, Folia Iuridica 57, Łódź 1993, s. 8 i 10; M. Pazdan: *Przewłaszczenie na zabezpieczenie*, Rejent 1995, z. 1, s. 26 i n.; J. Gołaszyski: *Przewłaszczenie ruchomości na zabezpieczenie*, Rejent 1995, z. 1, s. 64 i n.

⁶ Por. uzasadnienie orzeczn. SN z 27 czerwca 1995 r., Przegląd Prawa Handlowego 1996, z. 10, s. 37 i n.